

Олександр Новосолов
(м.Івано-Франківськ)

Румунська військова інтервенція на Покутті
(травень – червень 1919 р.)

У статті на основі аналізу румунських архівних документів висвітлено румунське військове втручання на Покуття. Відповідно до плану під кодовою назвою «Покуття», румунська армія в середині травня перейшла буковинсько-галицьке пограниччя і вторглася на територію ЗУНР. Не зустрічаючи опору, вона встановила румунський контроль над значною частиною Прикарпаття. Захопивши важливе в стратегічному відношенні Покуття, румунські війська з'єдналися із своїми частинами, розташованими у Північній Трансільванії. На окупованій території було введено режим військового стану.

Також вивчалися румунські військові плани, стратегічні цілі та завдання. Політична складова цього явища в історичних розвідках вивчено достатньо, але саме військовий аспект залишається поза увагою науковців, що актуалізує вивчення цього питання.

Ключові слова: Покуття, Західноукраїнська Народна Республіка, окупація, румунське військове втручання, польські та румунські війська

Події національно-демократичної революції на західноукраїнських землях – складний період не лише української, але й загально континентальної історії боротьби європейських народів за своє національне визволення і державне самоствердження в ході Першої світової війни. Дослідження цього багатопланового історичного процесу можливе лише за умови багато панельного історичного дискурсу та залучення невідомих історичних документів та джерел. Незважаючи на значний пласт наукових доробок з вказаною проблематики, все ж вважаємо що окремі сюжети історії боротьби

ЗУНР за власну незалежність потребують подальшої наукової розробки та дослідження. Одним з таких сюжетів, як на наш погляд, є румунська військова інтервенція на Покутті в травні – серпні 1919 р. Визнаємо, що політична складова цього явища в історичних розробках висвітлена достатньо широко, проте саме військовий аспект, великою мірою, залишився поза увагою науковців, що, в свою чергу, актуалізує вивчення цього питання.

Слід зауважити, що питання румунської інтервенції на Покутті досліджувалися українськими науковцями В.Кройтором [7], М.Ливином [8], І.Монолатієм [9], А.Корольком [6]. Окремі аспекти вивчалися румунськими істориками Cițui A. [2], Preda D. [3], Stănescu M. [5], Seserman D. [4]. В той же час слід зазначити, що питання саме військових акцій румунської армії в травні – серпні 1919 р. на території Покуття, висвітлені недостатньо.

Тому, метою нашого дослідження визначимо як вивчення румунської військової інтервенції на Покутті в травні – серпні 1919 р. Відповідно завданням – аналіз архівних джерел та саме румунських досліджень з цієї проблематики.

Перші місяці 1919 р. були відзначені військовими конфліктами між Польщею та ЗУНР, спричиненими суперечкою за Галичину. Створення Польської держави та швидке створення національної армії, за підтримки Англії та Франції, відродили бажання польського уряду повернутися до кордонів Польщі 1772 р.

Вже 13 травня 1919 р. польські війська почали наступ проти української групи, якою командував генерал Павленко, зафіксувавши деякі помітні результати, включаючи окупацію Стрия. Брак сил для витіснення українських військових підрозділів з Покуття, змусили польський уряд звернутися з наполегливим проханням до уряду Румунії, про наступ її армії на південь від Дністра до лінії Тлумач – Отинія – Саджавка. Румунське керівництво погодилося на польські пропозиції, та наказало Генеральному штабу вжити відповідних заходів.

Напередодні загального наступу польського війська на Галицькому і Волинському фронтах, було відомо, що на румунському кордоні українці мають невеликі сили: близько 1000 багнетів, 4 кулемети і 8 гармат. Крім того, у запіллі в районах Заліщик – 1000, Снятина і Коломиї – по 500, Станіслава – 2000 багнетів, а також по 30 – 300 у повітах; разом не більше 3000 багнетів. У доповідній також зазначалося, що румунська 8-ма Піхотна дивізія генерала Я.Задіка на Буковинському фронті мала три піхотні (по 2 тис. багнетів) та кінний і гарматний (16 гармат) полки. На інших напрямках Румунія мала 4-ту, 9-ту і 10-ту Піхотні та 1-шу Кінну дивізії [8,с. 370].

22 травня 1919 р. румунський Генштаб видав «Наказ №1195», який передбачав, що «8-ма Дивізія перетне кордон Буковини і вийде між Дністром і горами на лінію Надвірна – Отинія – Незвісько. Група військ Північ з Трансільванії, візьме на себе контроль сполучення Коломия та Сигт Марамуреш, операція повинна розпочатися 23 травня» [1, f. 104.].

У той же день румунській військовій групі Генерала Петала було надано «Наказ про операцію № 8», в якому передбачалося, що для виконання поставленої місії 8-ма Піхотна дивізія отримує у підпорядкування 8-ий Гірський полк стрільців та 12-ий Артилерійський полк, які перебували в резерві груп дивізії.

Територія, що підлягала окупації 8-ою Піхотною дивізією становила так звану «військову зону», що мала адмініструватися й організовуватися Генштабом, що в свою чергу вимагало створення спеціального командування так званою «військовою зоною». Діяльність цього командування повинна була здійснюватися у відповідності до статей 43-65 Положення «Про закони ведення війни на суходолі».

Одним з головних завдань румунських військ на Покутті, що передбачалося Наказом Генштабу, було «уникнути конфлікту з українцями. З цією метою українське командування має бути відсторонене нашими діями. Наші дії мають обґрунтовуватися нашою абсолютною необхідністю

встановлення сполучення з нашими підрозділами в Трансільванії. Тому маємо встановити контроль на залізниці Чернівці – Коломия – Сігет Мараммаціє».

Одночасно з повідомленням українського командування про дії 8-ої Піхотної дивізії, за наказом генерала Ніколає Петала, румунське командування видало Прокламацію до населення Покуття російською, польською та румунською мовами.

Командування 8-ї Піхотної дивізії підготувало та видало «Наказ про операції № 21» від 23 травня 1919 р., в якому містилася інформація про ворога, чисельність якого оцінювалася в 4620 чоловік, 19 кулеметів та 6 різнокаліберних гармат; військова ситуація на різних фронтах; місія підрозділу та рішення про основні дії. Відповідно до прийнятого рішення було передбачено відповідне і групування сил. Наказ також передбачав харчування та постачання боєприпасів, евакуацію поранених та хворих, засоби комунікації тощо [1, f. 108.].

До вечора 24 травня загони 8-ої Піхотної дивізії вже були зосереджені у встановлених районах. Фактично, в той же день було завершено групування сил, для подальшого просування до визначених рубежів. Згідно з «Оперативним наказом № 22», 24 травня 1919 р. Командування 8-ої Піхотної дивізії, визначило: підрозділи групи Північ мали б просуватися у напрямку Кіселів – Городенка – Незвісько – Чернятин – Ясенів-Пільний та зупинитися західніше від цієї місцевості; підрозділи групи Центр мали б просуватися у напрямку Снятин – Коломия, та зупинитися на лівому березі річки Белелуя; підрозділи групи Південь мали б просуватися у напрямку Вашківців, перейшовши річку Черемош, й оволодіти територією навколо Залуччя; резерви дивізії мали б перебувати у Лужанах [1, f. 110.].

О 04.30 год. румунські війська вступили на Покуття. Підрозділи групи Північ просувалися двома колонами у заданому напрямку, й в короткі строки вийшли на вказаний рубіж. Підрозділи групи Центр просувалися вздовж річки Прут, та до обіду зайняли Снятин. Підрозділи групи Південь, просуваючись двома колонами, після коротких боїв досягли Кутів близько 15.30 год.

Дії трьох армійських груп на Покутті підтримували румунських повітряні мили, які здійснювали розвідку, та розкидували листівки для населення Покуття з прокламацією генерала Якоба Задіка. До вечора 24 травня 1919 р. румунські війська вийшли на рубіж Городенка – Чернятин, Торговиця – Задубрівці – Белелуя – Устя – Рудники – Джурів – Косів – Соколівка.

Внаслідок зіткнення з українськими частинами, румунські підрозділи зазнали втрат. Було вбито 2 та поранено 7 бійців. В той же час, за повідомленням Генштабу, румуни захопили 45 українських полонених. Також було захоплено один кулемет, 15 гвинтівок, та склад боєприпасів.

Румунське військове командування вирішило продовжити наступ підрозділів 8-ої Піхотної дивізії і 25 травня. Підрозділи групи Північ були спрямовані з Чернятина у напрямку Вікно – Чортовець. І вже у вечорі вийшли на лінію Семенівка – Незвісько – Острівець. Підрозділи групи Центр спрямували основні сили у напрямку Снятин – Тулова – Заболотів – Замулинці. Підрозділи групи Південь рушили з району Джурів – Косів у напрямку Коломиї й протягом дня окупували Пістинь та Мишин [1, f. 37, 38.]. У цей день румунські війська втратили 2-х бійців та захопили дві гармати і три кулемети.

Планування просування румунських військ на Покуття не задовольняв генерала Ніколає Петала, який 25 травня видав «Оперативний наказ № 1257» про захоплення, в ніч з 25 по 26 травня, залізниці Коломия – Станіслав з метою «запобігти українським підрозділам що відступають евакуювати залізницею припаси, зброю, особливо артилерію, худобу тощо» [1, f. 116].

Після взяття під контроль значної частини Покуття були вжиті необхідні заходи щодо оборони захоплених рубежів. Було утворено два сектори оборони: Городенка та Отинія, що призвело до розформування трьох армійських груп та перегрупування сил. Таким чином було прийнято рішення, згідно з «Оперативним наказом № 28» про перехід від наступу до оборони.

Побудова оборони передбачала перекриття усіх шляхів та комунікацій противника, а також організація стійкого опору щодо запобігання до будь-яких спроб противника перейти на Покуття. Організація успішної оборони з точки

зору територіального планування, передбачала утворення певних опорних пунктів.

Подальше просування румунських сил 8-ої Піхотної дивізії визначало наближення польських військових підрозділів, що в свою чергу вимагало координації та негайного безпосереднього контакту генерала Якоба Задіка з командуванням польських збройних сил в Галичині. На пропозицію румунської сторони місцем зустрічі було запропоновано Отинію [1, f. 125].

Напередодні зустрічі з польським командуванням командир 8-ої Піхотної дивізії зробив необхідні кроки для забезпечення миру на окупованій території, видавши накази № 1 і 2 від 28 і 29 травня 1919 р., які проголошували встановлення на Покутті військового стану, були встановлені заходи щодо безпеки армії, охорона території та громадський порядок.

Румунсько-польська зустріч, на рівні командувачів збройних сил відбулася в ніч з 29 на 30 травня 1919 р. Аналіз протоколу румунсько-польської зустрічі свідчить про певні розбіжності політичного й військового характеру між сторонами.

Сторони не могли дійти згоди щодо лінії розмежування румунсько-польських військ. Конфліктною виявилася ситуація навколо Надвірної, яка була окупована одночасно румунськими й польськими підрозділами. Польська сторона погоджувалася на присутність румунських військ на Покутті, проте вимагала: дозволу на прохід до кордонів Буковини, формування на Покутті польських політичних організацій, оплати реквізиції. В той же час вимоги були несумісні з угодами між урядами двох країн, та наказами виданими генералом Якобом Задіком [1, f. 126].

Дії 8-ої Піхотної дивізії після 26 травня 1919 р. полягали у перегрупованні сил, розвідці щодо оборони противника, вдосконалення секторів оборони та організація опорних пунктів.

Після взяття території Покуття під контроль, командування 8-ої Піхотної дивізії видало 2 червня 1919 р. «План дій № 27», згідно з яким було окреслено місію румунських окупаційних сил та визначено зони їх відповідальності. Місія

полягала в тому, щоб не допустити проникнення сил ЗОУНР на територію Покуття та Буковину, контролюючи кордон нечисленними силами, зберігати порядок за лінією фронту, а також управляти територією, що вважається військовою зоною. Відповідно до положень «Плану дій № 27» оборона Покуття та Буковини організовувалося: лінія спостереження з опорними пунктами, що забезпечувалися належними силами на визначених напрямках і які перебували у розпорядженні відповідних секторів; головна лінія оборони: Печеніжин, Лісна-Слобідка, Коршів, Обертин, Вікно, Чернятин, Ясенів-Пільний, Веренчанка, Юрківці, Баламутівка, з опорними пунктами за підтримки резервів дивізії [1, f. 135-137].

Управління територією Покуття мало здійснювати військове командування згідно до «Інструкції № 3247 про військову організацію окупованої території» [1, f.140.] та Постанов № 1 і 2.

У секторі Отинія не передбачалося оборонних заходів у західному напрямку де перебували польські військові сили. В той же час командування секторів, відповідно до ситуації, мало переслідувати ворога, який перетнув Дністер, намагаючись вирівняти лінію оборони. Для реалізації нової диспозиції були здійсненні перегрупування сил, які завершилися 8 червня 1919 р.

У зоні розгортання 8-ої Піхотної дивізії перебувала також польська 4-та Стрілецька дивізія, яка була переведена з південної Бессарабії на Буковину. В рапорті генерала Якоба Задіка, що був направлений командуючому Ніколає Петала від 7 червня 1919 року, генерал закликав перевести польську 4-та Стрілецьку дивізію, тому що в Чернівцях і на місцях її дислокації, відбуваються безпорядки і грабежі. Того ж дня генерал Якоб Задік прийняв під контроль всі румунські військові сили на Покутті, які раніше перебували у підпорядковані генерала Ніколає Петала. В той же час, польська 4-та Стрілецька дивізія виводилася з Буковини, а командування румунської 8-ої Піхотної дивізії мало здійснювати контроль та організацію цього процесу.

Оперативні потреби в Трансільванії та Угорщині вимагали, щоб 1-ша Кавалерійська дивізія була відправлена до цього району, а оборонний сектор на

півночі Бессарабії був довірений 4-й Кавалерійській бригаді [1, f.48.]. У цих умовах командування 8-ої Піхотної дивізії взяло на себе оборону і адміністрацію північної Бессарабії .

Бойові зіткнення між українськими та польськими силами, змусили врешті решт польську 4-ту Стрілецьку дивізію відступити у східну частину Покуття, що в свою чергу вимагало подальшого узгодження дій між польськими та румунськими підрозділами для уникнення інцидентів. В таких умовах було 20 червня 1919 р. було проведено перегрупування сил, та перерозподіл зон відповідальності.

В той же час, сили під командуванням полковника Кенчулеску отримали наказ взяти під контроль та утримувати північні межі Покуття по лінії ріки Дністер та по лінії розмежування Покуття з польськими підрозділами. Ці заходи були спрямовані на підтримку польської армії у боротьбі з українськими військовими підрозділами [1, f.28.].

Перша декада липня 1919 р. виявилася досить спокійною як по лінії Дністра так і Тиси, що дозволило генералу Константін Презан проінспектувати 8 – 10 липня румунські війська в Бессарабії та Буковині. Для більш ефективного керівництва військами в цьому районі командуванням 4-го армійського корпусу був призначений генерал Лупеску, який вступив на посаду 10 червня 1919 року.

В той же час, вище військове командування Румунії 3 липня 1919 р., розробило новий оперативний план щодо оборони окупованих території. Сили 8-ої Піхотної дивізії були підсилені 3-ою Групою аеронавтики, в складі якої перебували 9 та 10 ескадрилья. Таким чином було організовано нові сектори оборони на наступних напрямках: Хотин, Буковина, Покуття. В той же час, були виокремленні окремі підрозділи, завданням яких було адміністрування Покуття.

12 липня 1919 р. румунське військове командування видало «Наказ № 30», який визначив перегрупування сил у період з 13 по 23 липня 1919 року. У наказі зазначалося, що генерал Лупеску разом з оперативними підрозділами дивізійної групи має залишити Чернівців й перейти до Ясс, взяти під

командування місцевий гарнізон й закріпити тут командний пункт групи [1, f.57.].

Оцінка подій у Центральній Європі, Генеральним штабом Румунії дали підстави вважати останньому, що польські й чехословацькі війська володіють усіма необхідними силами для того щоб зайняли Покуття та Закарпаття, таким чином було прийнято рішення про евакуацію румунських підрозділів. Відповідно до «Оперативного наказу № 10» від 16 липня 1919 р. евакуація 8-ої Піхотної дивізії з території Покуття мала розпочатися одразу після узгодження командуванням дивізії усіх деталей з польським командуванням.

Вже 17 липня 1919 р., румунський генерал Я.Заді, повідомив польському командуючому у Львові генералу Івашкевичу про рішення Генерального штабу Румунії, й попросив визначити день, час та місце щодо спільної румунсько-польської зустрічі щодо узгодження деталей виводу військ. Відповідь польської сторони надійшла 22 липня 1919 р. На пропозицію генерала Я.Задіка зустріч була призначена на 27 липня. Місцем зустрічі було визначено Станіславів.

Однією з проблем, що виникли між румунською та польською сторонами, була евакуація майна, що належали австрійським та українським військам, й на яке претендували обидві сторони. В той же час, слід зазначити, що одразу ж після отримання наказу про евакуацію, румунське командування 8-ої Піхотної дивізії приступило до вивозу різноманітного майна з території Покуття. Для цього у регіоні було розгорнуто два батальйони супроводу були залучені спеціалісти та засоби з планування та ефективної організації вивозу майна. Починаючи з 26 липня 1919 р. зона відповідальності 8-ої Піхотної дивізії була поділена на два сектори: Розтоки – Атаки – Василівка та Василівка – Яблуниця (Путильський р-н).

Вже починаючи з 29 липня 1919 р. оперативні потереби Румунії в Трансільванії у боротьбі з Угорщиною, змусили командування 8-ої Піхотної дивізії направити у визначені райони значну частину своїх підрозділів.

Важливою подією цього періоду можна вважати румунсько-польські переговори, щодо підписання спільної угоди про евакуацію румунських

підрозділів з Покуття, що відбулися у Львові на прохання польської сторони. Румунське командування представляв генерал Я.Задік, польську сторону – генерал, граф Роберт Ламезан-Салинс. Переговори тривали з 30 липня по 2 серпня 1919 р. По їх завершенню сторони підписали конвенцію і протокол, які визначали загальні положення щодо виведення румунських сил з Покуття, визначалося, що ця операція мала тривати дев'ять діб. В той же час дата початку евакуації мала б бути визначена пізніше. Після низки схвалень та консультацій румунське командування визначило 17 серпня 1919 р., днем «N» [1, f.228.], тобто у цей день мали розпочатися заходи з виходу румунської армії з території Покуття. Завершення операції було заплановане на 25 серпня 1919 р. Залишаючи територію Покуття, 18 серпня 1919 р. Я.Задік звернувся з прокламацією до населення, в якій зазначив, що на підставі дружнього порозуміння між урядами Румунії та Польщі територія Покуття, яка була окупована румунськими військами, переходить під польську адміністрацією [1, f. 242.]. Наприкінці серпня, після появи у Галичині армії Юзефа Галлера, румунські війська передислокувались на Буковину.

Окупація Покуття румунськими військами тривала 94 дні й відповідала планам Антанти. Румунський уряд проводив на українських землях жорстку інкорпораційну політику. Було встановлено персональне спостереження агентів поліції за представниками української інтелігенції, приватним життям мешканців української національності; чинився адміністративний тиск на українців, щоб заставити їх персонально визнати приєднання українських земель до румунської держави. Нелояльних до влади осіб позбавляли громадянських прав. В цей час було підписано Версальський договір і почала формуватись нова система міжнародних відносин, заснована на диктаті країн – переможниць, серед яких місця суверенній і незалежній Україні не передбачалося.

Література

1. Arhivele Militare Române, Fond 5548, dosar nr. 447, f.28 – 242

2. Cuțui A. Generalul Iacob Zadik și eliberarea Bucovinei de sub dominația Habsburgică. Armata română și patrimoniul național. București: Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei. 2010, P. 516– 517.
3. Preda D., Alexandrescu V., Prodan C. În apărarea României Mari: Campania armatei române din 1918–1919. București. Editura Enciclopedică, 1994.
4. Seserman D. Divizia 8 Infanterie în Pocuția. Mai 1919 – August 1919. *Buletinul Universității Naționale de Apărare*. Nr. 3 Anul 2004. P. 30 – 41
5. Stănescu M. Operatia Pocuția. Mai – august 1919. *Magazin istoric*. 1995 Ianuarie. P. 10–15;
6. Королько А. Румунська окупація Покуття у ході національно-визвольних змагань західних українців (травень-серпень 1919 р.) *Питання історії України*. 2011. Т. 14. С. 78-83.
7. Кройтор В. Проблема Покуття у відносинах між Румунією і ЗУНР. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. Івано-Франківськ, 2001. № 5-6. С. 231–235.
8. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919, Львів: Інст. українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Інститут Центрально-Східної Європи, 1998, 488 с.
9. Монолатій І. Коломия в часи Західно-Української Народної Республіки. – Коломия, 2000, 80 с.

Novosiolov Alexandr

Romanian military intervention on Pokuttya

(May - June 1919)

In the article on the basis of analysis Romanian archival documents is described Romanian military intervention on Pokuttya. In accordance with the codenamed «Pokuttya» plan, the Romanian army in mid-May transferred the Bukovina-Galician borderland and invaded the territory of the West Ukrainian People's Republic. Without encountering resistance, she established Romanian control over a large part of the Carpathian region. Having captured strategically

important Pokuttya, Romanian troops united with their units located in Northern Transylvania. In the occupied territory, a military state was introduced.

Also studied Romanian military plans, strategic objectives and goals. The political component of this phenomenon in the historical development is high enough, but it is the military aspect that remained beyond the attention of the scholars, which actualizes the study of this issue. The occupation of Pokuttya by the Romanian troops lasted 94 days and corresponded to the plans of the Entente.

Keywords: Pokuttya, West Ukrainian People's Republic, occupation, Romanian military intervention, Polish and Romanian troops

Новосёлов Александр

Румынская военная интервенция на Покутье

(май - июнь 1919 г.)

В статье на основе анализа румынских архивных документов описана румынская военная интервенция на Покутье. В соответствии с планом под кодовым названием «Покутье», румынская армия в середине мая перешла буковинско-галицкий пограничья и вторглась на территорию Западноукраинской Народной Республики. Не встречая сопротивления, она установила румынский контроль над значительной частью Прикарпатья. Захватив важное в стратегическом отношении Покутье, румынские войска соединились со своими частями, расположенными в Северной Трансильвании.

Также изучены румынские военные планы, стратегические цели и задачи. Политическая составляющая этого явления в историческом развитии достаточно высока, но именно военный аспект остался вне внимания ученых, что актуализирует изучение этого вопроса. Оккупация Покутья румынскими войсками продолжалась 94 дня и отвечала планам Антанты.

Ключевые слова: Покуття, Западноукраинская Народная Республика, оккупация, румынская военная интервенция, польские и румынские войска.